

JAKÁ JE A JAKÁ ASI BUDE SLAVISTIKA V 21. STOLETÍ

V posledním desetiletí si podobné otázky kladu dosti často. Zejména proto, že jsem někdy na rozpacích, na co se má především literárněvědná, historická, etnograficko-folkloristická a jazykovědná slavistika v příštích letech soustředit. Je přirozeně velmi pošetilé se domnívat, že ve zde vymezeném čase nebo dokonce vůbec lze na položenou otázku v titulku vyčerpávajícím způsobem odpovědět. Obsáhnout v jednom příspěvku současný stav a další směřování slavistiky je zhola nemožné. Berte proto moje poznámky pouze jako úvahy o existujícím stavu slavistického bádání.

Pokud jsem stačil sledovat výsledky vědeckého výzkumu (studia) v oblasti slavistiky za poslední desetiletí, dospěl jsem k poznatku, že předmět jejího zájmu byl v 19. a v prvních nejméně osmi desetiletích 20. století chápán odlišně. Ukázala to ostatně mj. také diskuse, která se o pojetí slavistiky rozvinula u nás v polovině šedesátých let minulého století. *Předmětem slavistického zájmu by měly být jevy, vlastnosti, hodnoty a procesy společné* celému slovanskému světu – domníval se tenkrát Milan Kudělka.¹⁷⁸

Přejdeme však k některým důležitým výsledkům literárněvědného slavistického bádání posledního patnáctiletí, které je zároveň prvním patnáctiletím nového tisíciletí. Vznikl v něm mj. soubor převážně drobných analytických statí zesnulého slavisty Antonína Měšťana o recepci děl české literatury v německém i slovanském prostředí *Česká literatura mezi Němci a Slovany* (Praha 2002), literárně vědná a literárně historická monografie Miloše Zelenky *Slavistika a literární věda. Tradice a perspektivy* (Praha 2002), rozsáhlý soubor česky, anglicky, rusky i německy psaných literárně historických a metodologických studií, statí a referátů Iva Pospíšila *Slavistika na křižovatce* (Brno 2003), teoreticko-metodologické *Slovanské meziliterární shody a rozdíly* Ivana Dorovského (Brno 2004), z prací současných slovenských literárních historiků, rusistů a slavistů bych uvedl cenné a mnohdy objevené metodologické studie Andreje Červeňáka, teoretické statí a vztahové monografie Miloše Tomčíka, Karola Rosenbauma a Jána Košky, četné studie o meziliterárnosti důsledného slovenského pokračovatele Ďurišinyova díla Pavla Koprdu, srovnávací, vztahové a genologické práce Jozefa Hvišče a některých dalších slovenských slavistů.

Probíral jsem se nejprve literárněvědnou tematikou posledních čtyř mezinárodních sjezdů slavistů, tj. sofijského (1988), bratislavského (1993), krakovského (1998) a lublaňského (2003), abych se přesvědčil, obrazně řečeno, čím slavistika dnes žije, jak posunula dosavadní poznání, jaké gnozeologické, teoretické a metodologické postupy volila a v čem se liší od tematiky prvních osmi desetiletí uplynulého století. Zatímco literárně historické, literárně teoretické, jazykovědné, folkloristicko-etnografické a obecně kulturologické příspěvky přednesené na sofijském i na bratislavském sjezdu slavistů měly

178 KUDĚLKA, M.: *O pojetí slavistiky. Vývoj představ o jejím předmětu a podstatě*. Academia, Praha 1984, s. 241.

téměř všechny znaky rozděleného světa druhé poloviny 20. století, krakovský a lublaňský sjezd, které se konaly již po rozpadu bipolárního světa, přinesly přece jen některá nová, osvěžující témata zahraničních i českých a slovenských slavistů.¹⁷⁹

Pouze chronologické uvedení a srovnání tematiky na uvedených sjezdech by si vyžadovalo mnoho času a velkého prostoru. Pokusím se proto alespoň v bodech naznačit, která podle mého soudu nová paleoslovenistická, jazykovědná, literárně historická a literárně teoretická témata (etymologickou, historicko-slavistickou i archeologickou aj. problematiku ponechávám stranou) se na krakovském a lublaňském mezinárodním slavistickém sjezdu objevila. Obecně bychom mohli obsah přednesených příspěvků v uvedených sekcích na dvou posledních slavistických sjezdech rozdělit na: 1. referáty o staroslověnském a církevněslovanském lexiku a textologii, 2. literárně vědné referáty o různých historických obdobích vývoje, o významných literárních osobnostech a hlavních žánrech a žánrových proměnách domácího písemnictví, 3. příspěvky komparativní povahy zabývající se srovnáváním autorů, děl, žánrů apod. v rámci domácí literatury, tak také dvou nebo několika literatur, 4. srovnávací práce sledující tvůrce a jejich dílo v slovanském, středoevropském nebo evropském a světovém kontextu, 5. literárně teoretické a metodologické příspěvky, 6. stati týkající se recepce literárních textů v jinárodním slovanském nebo neslovanském sociokulturním prostředí. 7. značně rozsáhle zastoupená rusistická problematika. Je přirozené, že moje charakteristika obsahového zaměření není a nemůže být komplexní a vyčerpávající, neboť literární věda a lingvistika byly na 12. a 13. mezinárodním sjezdu slavistů prezentovány mnohem obsírněji.

Kdybych měl odpovédět na otázku, co přinesly poslední mezinárodní slavistické sjezdy nového, čím literární věda obohatila dosavadní poznání, uvedl bych především čtyři významné nové tematické okruhy. **Zaprvé:** na bratislavském mezinárodním sjezdu slavistů mohl již bohužel zesnulý metodolog a komparatista Dionýz Ďurišin (1929–1997) představit a pak v diskusi horlivě obhajovat svou **teorii a systematiku** meziliterárního procesu, obsaženou ve dvou monografiích¹⁸⁰ a v pěti vydaných sbornících o **zvláštních meziliterárních společenstvích**, v nichž mezinárodní tým odborníků metodologicky a teoreticky rozpracovává a formuluje jednotlivé etapy meziliterárních dějin, vymezuje a upřesňuje pojmově (terminologicky), dotváří systematiku celého meziliterárního procesu, specifikuje jednotlivé vztahy mezi literaturami a pojmenovává faktory, které vznik jednotlivých typů meziliterárních společenství podmiňují.¹⁸¹ Sám Dionýz Ďurišin vášnivě a přesvědčivě hájil svou teorii bilingvismu (polylingvismu) a biliterárnosti (polyliterárnosti) jak proti některým jihoslovanským (bulharským), tak také proti některým domácím literárním a lingvistickým badatelům.

Mnohé další příspěvky, které nadále podrobněji rozpracovávaly a teoreticky obohataly Ďurišinovu metodologii o některé nové aspekty a úhly pohledu, pak byly před-

179 Viz *Česká slavistika 1998*. České příspěvky pro XII. mezinárodní sjezd slavistů, Krakov 1998, Praha 1998. *Česká slavistika 2003*. České příspěvky pro XIII. mezinárodní kongres slavistů, Ljubljana 15.–21. 8. 2003, Praha 2003).

180 ĎURIŠIN, D.: *Teória meziliterárneho procesu*, Tatran, Bratislava 1985. TÝŽ a kol.: *Systematika mdziliterárneho procesu*, Veda, Bratislava 1988.

181 ĎURIŠIN, D. a kol.: *Osobitné meziliterárne spoločenstvá 1–5*, Bratislava 1989–1993.

neseny na krakovském a také na lublaňském slavistickém sjezdu, na nichž už bohužel Dionýz Ďurišin nemohl být přítomen. Na sjezdu v Krakově to bylo především několik referátů jihoslovanských a českých slavistů, na sjezdu v Lublani pak mj. v mnohém inspiroující a pro slovenskou i slovanskou literární vědu mj. velice aktuální referát E. Brtňanové *Změna kódu mezi uhorským a česko-slovenským literárním kontextem* (M. Rotarides – I. Bartolomeides).

Pouze na okraj poznamenávám, že velice lituji, že Dionýz Ďurišin bohužel nebude ani na příštím mezinárodním slavistickém kongresu, který se bude konat v srpnu 2008 v Ochridu. Předpokládám totiž, že se na něm (stejně jako na všech předcházejících sjezdech slavistů) bohužel povedou mj. také diskuse a spory o tom, který z literárních tvůrců do té které balkánské slovanské nebo neslovanské národní literatury patří. Zda do srbské nebo černohorské (P. P. Njegoš aj.), do makedonské nebo srbské (Andjelko Krstić, Miodrag Drugovac aj.), do bulharské nebo makedonské (bratři Dimitr a Konstantin Miladinovovi, Rajko Žinzifov a mnozí další), či do bulharské nebo řecké literatury a kultury (Nikolas Pikkolos, Ivan Seliminski aj.).

Zadruhé: Jak na krakovském (a na něm zejména), tak také na lublaňském slavistickém sjezdu zazněly četné příspěvky z **emigrantologie**. Šlo v nich především o obsahové vymezení pojmů emigrace a exil, o žánrové a hodnotové zmapování a utřídění emigrantské a exilové literatury, dále o její charakteristiku jako procesu vývoje mimo domácí prostředí. Ještě se nepřistoupilo (až na některé studie) k aplikaci Ďurišinovy teorie o dvojdomosti a biliterárnosti, bez níž je zhodnocení exilové a emigrantské literatury nemožné.

Dosavadní výklady o třech složkách zejména středoevropských, východoevropských a balkánských slovanských i neslovanských národních literatur, tj. emigrantské, samizdatové a oficiální (též někdy oficiálně trpěné) považují pouze za pouhé pokusy o přepólování. K důkladnému zpracování a objektivnímu zhodnocení literárního vývoje slovanských literatur zejména 20. století bude zřejmě potřeba většího časového odstupu. A to tím spíše, že po změně společenského systému byla značná část literárních tvůrců vyřazena z tzv. oficiálního literárního procesu a že v prvním patnáctiletí našeho století vzniká nový, zvláštní druh samizdatové a tzv. opoziční literatury.

Po tragické občanské válce a po rozpadu jugoslávské federace a tudíž také jugoslávského poválečného meziliterárního a obecně kulturního společenství v posledním desetiletí minulého století vznikla samostatná srbština, charvátština, bosenština a černohorština. Pouze na dokreslení uvedu, že disunifikace srbocharvátštiny vyvolala nesouhlas a diskusi o názvu jazyka, který používají muslimští Bosňané, tj. Bošňaci. Jak napsal polský lingvista Włodzysmierz Pianka, rozhodnutí zákonodárných orgánů Bosny a Hercegoviny bylo proto jediné možné: v Bosně a Hercegovině se budou užívat tři státní jazyky: srbština, charvátština a bosenština.¹⁸²

Pro doplnění uvádím, že po rozpadu bipolárního světa vznikla rovněž spisovná kašubština a rusínština, která je v srbské Vojvodině a v Charvátsku podle Dalibora Brozoviće geneticky, typologicky a sociolingvisticky nejexotičtějším fenoménem ve

182 ĎURIŠIN, D. a kol.: *Osobitné medziliterárne spoločnosti* 1–5, Bratislava 1989–1993.

slovanském světě.¹⁸³ Takže máme dnes čtyři východoslovanské, pět západoslovanských a sedm jihoslovanských jazyků. A v každém z nich jsou psána literární a odborná díla a kromě toho existují v mnoha z uvedených jazyků tzv. mikrojazyky a mikroliteratury, které zasahují do celého slovanského literárního prostoru. Pro ilustraci se zde zmíním pouze o gradišćanském (burgenlandském) charvátském jazyce, který se mnoho desetiletí formuje a dotváří jako samostatný spisovný jazyk, ale stále ještě nemá definitivní podobu. Přesto se vyučuje na gradišćanských základních a středních školách a také na vídeňské univerzitě. Vedle charváštiny, srbštiny a bosenštiny jej rakouský parlament uznal jako samostatný jazyk.

Zatřetí: Pro další studium slovanských jazyků proto považuji za velmi významný opolský projekt **Najnowsze dzijeje języków slowiańskich**. Jeho realizátoři, lingvisté ze všech slovanských zemí v čele se Stanislawem Gajdou, představili na krakovském a lublaňském sjezdu všech šestnáct vydaných svazků pojednávajících o stavu a nejnovejším vývoji slovanských jazyků. Nesporně cenná bude rovněž druhá část projektu **Komparacja współczesnych** (tj. soudobých) **języków slowiańskich**, který byl na lublaňském sjezdu představen prvním dílem druhé části o slovtvorbě a nominaci a příležitostným svazkem o současné jazykové situaci v Polsku a ve Slovinsku.

Začtvrté: na krakovském a lublaňském slavistickém sjezdu zazněly příspěvky, které se týkaly mezoslovanské a slovansko-neslovanské stykové, vzájemně vztahové a recepční problematiky, jež byla ostatně významnou součástí jednání všech dosavadních slavistických sjezdů.

O důsledcích globalizace (=amerikanizace) na rozvoj literatury, kultury a jazyků slovanských národů, jakož i o módních tendencích interpretovat národní identitu i tzv. napětí v identifikaci slovanských národních společenství v balkánském a v širším evropském kontextu se nebudu zmiňovat, protože je to téma na samostatnou konferenci.

Pouze uvedu, že byl na lublaňském sjezdu slavistů věnován jeden kulatý stůl literární slavistice v období globalizace, kterému předsedal Ivo Pospíšil. Poznávám, že jakoukoli **globalizaci** (=amerikanizaci, internacionalizaci) **nelze v žádném případě použít v jazyce, v kultuře (včetně literatury jako její významné součásti) a v původu, v etnogenezi jednotlivých národních společenství.**

V minulých letech se naši slavisté Ivo Pospíšil a Miloš Zelenka pokusili v úvodu k sborníku *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*¹⁸⁴ velmi aktuálně definovat, kudy se ubírá současná filologická slavistika. Přitom vymezili tři hlavní vývojové cesty. Podle názoru citovaných autorů *první cesta* usiluje o její *rozpuštění v metodologii a tematologii jiných vědních oborů, zejména sociálně vědních*.

Zastánci *druhé cesty* prosazují podle Iva Pospíšila a Miloše Zelenky značně křečovitě a anachronicky pojetí, které bych nazval *jagičovsko-jirečkovsko-vondrákovské*. Editoři sborníku v jeho úvodu dále píší: *Třetí cesta vychází sice z tradiční podstaty filologické slavistiky, ale snaží se ji obohatit o nové metodologické prvky a především iniciovat její transce-*

183 XI. Mezinárodní zjazd slavistov Bratislava 30. augusta – 8. septembra 1993. Záznamy z diskusie k predneseným referátom, Bratislava 1998, s. 313.

184 *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*. Editoři I. POSPÍŠIL a M. ZELENKA, Brno 2005, s. 3.

denci za hranice tradičních rámců směrem k jiným vědním oborům. Filologická slavistika se tak může stát a již dnes se stává součástí komplexnějších, globálnějších struktur, aniž by ztratila svou metodologickou samostatnost a svůj pevně definovaný badatelský okruh.¹⁸⁵

Abych mohl pokud možno uspokojivě odpovědět na otázku, kterou jsem si položil v názvu svého referátu, musel bych se ještě přinejmenším podrobněji zmínit mj. o obsahovém zaměření českých a slovenských slavistických časopisů (*Slavia*, *Opera slavica*, *Slovak Review*, *Slavica Slovaca*, *Slovanský jih* aj.), a mnoha dalších zahraničních slavistických periodik, jakými jsou např. ruské *Slavjonomedenije*, bulharské *Slavjanski dialozi*, nově vycházející v Plovdivu, o desítkách českých, slovenských, bulharských, polských, srbských, slovinských, makedonských a dalších slavistických sborníků, které vyšly jen v posledních několika letech a jež obsahují příspěvky nejrůznějšího literárněvědného, jazykovědného, etnografického i historického a kulturologického charakteru, nebo o obsahovém zaměření charvátských, slovinských, srbských aj. národních slavistických sjezdů či setkání, která se konají obvykle každé dva nebo tři roky atd.

Pokud ovšem přesto chcete slyšet mou odpověď na položenou otázku, pak odpovídám: česká, slovenská i evropská slavistika se bude nadále rozvíjet tak, jak se bude rozvíjet každá národní ekonomika a kultura, jak se prosadí etická odpovědnost vědců a zejména politiků. To, co v minulosti Evropu spojovalo, byl její myšlenkový potenciál, věda, umění, její filozofie, literatura a kultura. Pokud si každý slovanský národ zachová svůj **jazyk, tradice a národní identitu**, bude se rovněž slovanská literární věda nadále rozvíjet tak, jako v uplynulých dvou stoletích. Každé tvrzení, že slavistika je v krizi, je podle mého názoru zcela subjektivní, nedostatečně argumentačně podložené a ve svých důsledcích rozvoji slavistiky nijak neprospívá.

Situace v akademických ústavech, ve výuce slavistických oborů na českých a slovenských vysokých školách, současná organizační struktura české a slovenské slavistiky apod. je téma na samostatnou diskusi.

185 *Tamtéž*, s. 3.